

Behoeften en gedrag van rechtzoekenden binnen het stelsel gesubsidieerde rechtsbijstand

Onderzoeksprogramma 2026-2028

Kenniscentrum Stelsel Gesubsidieerde Rechtsbijstand

Colofon

Uitgave	Kenniscentrum Stelsel Gesubsidieerde Rechtsbijstand
Titel	Onderzoeksprogramma 2026-2028
Auteur	Kenniscentrum Stelsel Gesubsidieerde Rechtsbijstand
Datum	Augustus 2025
Contact	kenniscentrum@rvr.org

Vooraf

Voor u ligt het tweede onderzoeksprogramma van het Kenniscentrum Stelsel Gesubsidieerde Rechtsbijstand (hierna: Kenniscentrum). Dit onderzoeksprogramma biedt kader en richting aan het programmatisch onderzoek dat het Kenniscentrum in opdracht van de Programmaraad verricht in de periode 2026 tot en met 2028.

Het Kenniscentrum draagt via monitoring, evaluatie en onderzoek bij aan een lerend stelsel gesubsidieerde rechtsbijstand. Daartoe verricht het Kenniscentrum drie typen onderzoek: *basisonderzoek* (monitoring, evaluatie en onderzoek) in opdracht van de Raad voor Rechtsbijstand, *ad hoc onderzoek* in opdracht van een of meerdere stelselpartners, en *programmatisch onderzoek* in opdracht van de Programmaraad van het Kenniscentrum.

Het eerste onderzoeksprogramma van het Kenniscentrum onderzocht thematiek die helpt om enerzijds de burger beter in beeld te brengen, en anderzijds inzicht te geven in goede en passende rechtshulp, rechtsbijstand en mediation. Binnen dat onderzoeksprogramma is onderzoek verricht naar de zoektocht en knelpunten bij het vinden van de juiste juridisch hulp en meer specifiek redenen voor rechtzoekenden om tussentijds te stoppen in *Afgebroken routes (2024)* en de ervaringen daarmee van professionals in *Afgebroken routes II* (n.n.g.). Een beeld van de aard en omvang van mensen met lagere middeninkomens is onderzocht in *Lagere middeninkomens: onzeker recht op rechtsbijstand (2024)* en een fijnmaziger beeld van achtergrondkenmerken die beschrijvend zijn voor de groep lagere middeninkomens kwam aan bod in het vervolgonderzoek *Wie zijn de mensen met lagere middeninkomens* (n.n.g.). Inzicht in drijfveren van professionals in het stelsel volgde uit het onderzoek *Drijfveren in het stelsel (2024)* en een overzicht van kwaliteitscriteria van goede rechtsbijstand vanuit verschillende perspectieven is tot stand gekomen in *Perspectieven op goede rechtsbijstand (2025)* en gevalideerd in *Perspectieven II* (n.n.g.). Een eerste indicatieve identificatie van mensen waarbij sprake is van een potentieel juridisch probleem maar waarbij geen gebruik is gemaakt van juridische hulp volgt uit *Niet-gebruik van gesubsidieerde rechtsbijstand* (n.n.g.).

Het onderzoeksprogramma 2026-2028 is op 20 augustus 2025 vastgesteld door de Programmaraad. De Programmaraad bestaat uit de directeur Rechtsbestel van het ministerie van Justitie en Veiligheid, een bestuurder van het Juridisch Loket, een bestuurder van de Nederlandse orde van advocaten, een bestuurder van de Mediatorsfederatie Nederland, een (plaatsvervangend) bestuurder van de Raad voor Rechtsbijstand, en de Eigenaar van het Kenniscentrum die tevens voorzitter van de Programmaraad is. Het onderzoeksprogramma bouwt onder andere op de resultaten van eerder onderzoek door het Kenniscentrum, en op data die de leden van de Programmaraad ter beschikking stellen ten behoeve van het programmatisch onderzoek.

Mr.dr. Jin Ho Verdonschot

Chief Science Officer

Kenniscentrum Stelsel Gesubsidieerde rechtsbijstand

1. Mensgerichte rechtsbijstand in de Rechtsstaat

Toegang tot het recht en rechtsbijstand¹ zijn grondbeginselen van iedere rechtsstaat. Het recht op toegang tot rechtsbijstand is dan ook in onze grondwet verankerd. Met het stelsel gesubsidieerde rechtsbijstand vervult de overheid haar uit dit grondrecht gekoppelde grondrechtelijke plicht ten aanzien van het recht op rechtsbijstand voor minder draagkrachtige mensen. Dit stelsel is voor veel mensen onontbeerlijk voor de verwezenlijking van hun grondwettelijk recht. Het onderhavige Onderzoeksprogramma geeft richting aan onderzoek dat bijdraagt aan inzicht in de vraag of en hoe mensen die rechtsbescherming nodig hebben, deze ook daadwerkelijk krijgen.

Het hiernavolgende schetst kort hoe het onderzoeksprogramma is ingebed in de (internationale) literatuur, en beschrijft in paragrafen 2, 3, en 4 drie accenten binnen het onderzoeksprogramma. Voor ieder van de accenten is ook een aantal mogelijke onderzoeksvragen uitgewerkt.

Opvattingen van toegang tot het recht en rechtsbijstand zijn dynamisch (Cappelletti & Garth, 1977; Moorhead & Sherr, 2002; Rhode, 2004; Bhabha, 2007; Farrow, 2013; Farrow, 2024; Sandefur & Burnett, 2024). De nadruk op toegang tot de rechter is in voorliggende decennia aangevuld met een nadruk op toegang tot rechtsbijstand en uiteindelijk toegang tot een rechtvaardige uitkomst. Het perspectief van instituties is aangevuld met een perspectief van rechtzoekende mensen en hun uitkomsten (The Task Force on Justice, 2019; OECD, 2021; Tahzib-Lie, 2025). Structureel en systematisch verzamelde data vormen een kernelement in deze visie (OECD, 2021).

In het stelsel gesubsidieerde rechtsbijstand staat de burger ook centraal.² Zo zet de huidige stelselherziening in op een toekomstbestendig stelsel van rechtsbijstand dat mensen met een juridisch probleem vroegtijdig, laagdrempelig en adequaat helpt. Daarbij horen versterking van de eerste- en tweedelijns rechtshulp, bevordering van een burgergerichte overheid, en investering in goed toegeruste rechtsbijstandverleners die eerlijk worden beloond.³ Belangrijk daarvoor is een landelijk dekkend netwerk, waarbij het aanbod van rechtsbijstand in voldoende aansluit bij de behoefte en vraag. Dit omvat zowel rechtshulpverlening met goede verbinding met het sociale domein, als sociaal advocaten en mediators.

Recent onderzoek signaleerde een ernstig dreigend tekort aan sociaal advocaten (Panteia, 2022), en latere cijfers bevestigden deze signalering (Kenniscentrum Stelsel Gesubsidieerde Rechtsbijstand, 2024). Het Kenniscentrum verricht naast onderzoek binnen het kader van dit onderzoeksprogramma uitgebreider onderzoek naar de duurzaamheid van het aanbod van rechtsbijstand (Kenniscentrum Stelsel Gesubsidieerde Rechtsbijstand, 2025b, 2025c, 2025d, 2025f, 2025g, 2025h). De nadruk in dit onderzoeksprogramma ligt daarom niet zozeer op de aanbodkant maar op de zogenaamde vraagkant: mensen met een juridisch probleem.

Dit onderzoeksprogramma richt zich op de behoeften en het gedrag van mensen die in aanmerking komen voor gesubsidieerde rechtsbijstand⁴ die een (potentieel) juridisch probleem hebben, en de factoren die hun behoeften en gedrag in de zoektocht naar recht beïnvloeden. **Potentieel juridische problemen zijn "problemen en geschillen die juridisch, maar ook op andere manieren**

¹ Dit Onderzoeksprogramma hanteert de term "rechtsbijstand" als verzamelterm voor rechtshulp, sociaal advocatuur en mediation.

² Zie onder andere *Kamerstukken II 2022/23*, 31753, nr.270, *Kamerstukken II 2024/25*, 31753, nr.312

³ *Kamerstukken II 2022/23*, 31753, nr.270

⁴ In dit programma wordt met "mensen" telkens "mensen die in aanmerking komen voor gesubsidieerde rechtsbijstand" bedoeld, tenzij expliciet anders vermeld.

kunnen worden aangepakt”⁵ (Ter Voert & Hoekstra, 2020). Het maakt daarbij niet uit of mensen een probleem herkennen als een juridisch probleem, of dat mensen actie ondernemen. Het grondwettelijk recht op rechtsbijstand, en daarmee het stelsel gesubsidieerde rechtsbijstand, omvat de opdracht mensen met dit type probleem toegang tot rechtsbijstand te bieden.

Onderzoek naar de incidentie van juridische problemen kent een meer en meer robuuste onderzoekstraditie. Met name in meer op de westerse wereld georiënteerde landen vindt grootschalig algemeen bevolkingsonderzoek periodiek plaats (Legal Services Board, 2020; Ter Voert & Hoekstra, 2020; Government of Canada, Department of Justice, Electronic Communications, 2021; Legal Services Corporation, 2022; Statistics South Africa, 2023; Surveys And Evaluations | Legal Aid BC, 2023). Incidenteel onderzoek vindt wel breder plaats.⁶ Dergelijk onderzoek is essentieel om een periodiek en globaal beschrijvend beeld te ontwikkelen van de toegang tot het recht (OECD, 2021). Nederlands onderzoek naar incidentie brengt inzicht in het probleemoplossend gedrag van mensen, de actoren waarbij zij hulp zoeken en enig zicht op de uitkomsten die mensen krijgen (Ter Voert & Hoekstra, 2020).

Dit Onderzoeksprogramma vult het Nederlandse onderzoek aan en onderzoekt mensen voor wie het stelsel gesubsidieerde rechtsbijstand bestaat. Het draagt bij aan verdieping van kennis over rechtzoekende mensen, waarbij de focus ligt op behoeften aan (onder andere) rechtsbijstand, het rechtzoekend gedrag van mensen met een juridisch probleem, en de factoren die behoeften en gedrag beïnvloeden (zie ook Bijlage I). Daarbij kent dit Onderzoeksprogramma drie accenten.

2. Keuzemomenten in rechtsbijstand

Het is niet vanzelfsprekend dat mensen een juridisch probleem als zodanig herkennen terwijl het wel van belang is voor het kunnen nemen van adequate actie. Ook als mensen een juridisch probleem wel herkennen, is het geen gegeven dat mensen terecht komen bij de rechtsbijstand die ze nodig hebben. In hun zoektocht moeten mensen op verschillende momenten keuzes maken, terwijl ze dit wellicht niet als zodanig onderkennen. Dat begint al bij de keuze om wel of geen actie te ondernemen.

Inzicht in of mensen onderkennen dat ze keuzes hebben, hoe mensen deze keuzes maken en welke factoren deze keuzes beïnvloeden, helpt om het stelsel zodanig vorm te geven dat mensen daadwerkelijk passende rechtsbijstand krijgen. Het is bijvoorbeeld nodig om in beeld te krijgen wat maakt dat mensen met een juridisch probleem geen actie nemen (niet-gebruik), hetgeen ook relevant is voor mensen met lage middeninkomens. Inzicht in redenen waarom mensen tussentijds stoppen met de rechtsbijstandsverlener, zonder dat hun juridisch probleem is opgelost, helpt om te zorgen dat zij toch bij adequate rechtsbijstand terecht komen, zodat verdere escalatie en vervolgproblemen kunnen worden voorkomen.

Begrip van hoe mensen keuzes maken, kan ook helpen om gebruik van mediation te bevorderen. Een belangrijk verschil tussen mediation en andere vormen van rechtsbijstand is dat mediation afhankelijk is van de bereidheid van alle betrokken partijen. Met andere woorden, mediation is vrijwillig en deelnemers zetten zich in om onder begeleiding van een onafhankelijke mediator gezamenlijk tot een oplossing te komen. Rechtsbijstand die wordt verleend door een rechtshulpverlener of een sociaal advocaat is in principe eenzijdig, terwijl een mediator juist een neutrale rol vervult en alle betrokken partijen in gelijke mate in het mediationproces begeleidt.

⁵ Dit onderzoeksprogramma spreekt verder van “juridische problemen”.

⁶ Zie voor een overzicht bijvoorbeeld [Publications - Hiil](#).

Doorgaans suggereert één van de partijen mediation, en de andere partij stemt daar uiteindelijk mee in of niet, waardoor er al dan niet consensus ontstaat over het inzetten van mediation. Binnen het stelsel is er minder zicht op dit gezamenlijke besluitvormingsproces, de overwegingen die daarbij een rol spelen en de invloed van betrokken actoren, zoals verwijzers zoals rechtspraak of het Loket. Uit de literatuur blijkt dat kenmerken van mediation, zoals eigenaarschap van het probleem en de uitkomst, oplossingsgerichtheid met inachtneming van onderliggende belangen, snelheid van het proces en duurzame oplossingen, van belang zijn. Daarnaast spelen onbekendheid met mediation en *cognitieve biases*, zoals *reactive devaluation* ("als de ander het voorstelt, zal het wel niet goed zijn voor mij") mogelijk ook een rol.

3. Niet-gebruik van rechtsbijstand

Het vorige Onderzoeksprogramma omvatte onderzoek naar niet-gebruik van rechtsbijstand. Dit eerste, verkennende onderzoek was erop gericht een eerste schets van factoren die effect hebben op de mate waarin mensen met een juridisch probleem gebruik maken van de voorzieningen binnen het stelsel om rechtsbescherming te krijgen. De onderzoekspopulatie bestond uit mensen met een juridisch probleem, die bij geen enkele voorziening binnen het stelsel aanklopten. De scope was mede door de moeilijke vindbaarheid van de onderzoekspopulatie beperkt (een gebied in en om Roermond). Nevendoel van dit onderzoek was om de onderzoeksmethodiek en dataverzamelingsstrategie verder te ontwikkelen.

Het Kenniscentrum verrichtte eerder ook onderzoek naar een andere vorm van niet-gebruik: tussentijdse uitval in de route naar rechtsbijstand. Dit onderzoek was erop gericht een beeld te krijgen van factoren die hierbij een rol spelen, en onderzocht daarvoor mensen die via het Juridisch Loket een doorverwijzing kregen naar een sociaal advocaat. Andere situaties van niet-gebruik zijn bijvoorbeeld mensen die in eerste instantie wel de hulp van een sociaal advocaat inschakelen, maar er uiteindelijk toch van afzien.

Ander programmatisch onderzoek van het Kenniscentrum richtte zich op mensen met lage middeninkomens: mensen die net boven de inkomensgrens van de Wrb vallen. Dat onderzoek toont dat een substantieel deel van hen regelmatig door deze grens heen beweegt. Niet duidelijk is of en hoe deze mensen rechtsbijstand inschakelen als ze een juridisch probleem hebben, en welke financiële knelpunten voor hen bestaan. Doordat zij zijn aangewezen op betaalde rechtsbijstand, is onder hen mogelijk ook sprake van niet-gebruik van (niet-gesubsidieerde) rechtsbijstand.

Met gebruikmaking van de doorontwikkelingen, kunnen de factoren die een effect hebben op niet-gebruik beter en breder inzichtelijk worden gemaakt. Dit helpt om scherper in beeld te brengen met welk beleid problematisch niet-gebruik teruggedrongen kan worden.

4. Machtverschillen en rechtsbijstand

Uit eerder onderzoek van het Kenniscentrum blijkt dat rechtzoekende mensen in veel gevallen machtige wederpartijen tegenover zich vinden. Er bestaat een afhankelijkheid van een publieke of private partijen wier handelingen burgers diepgaand kunnen raken in hun fundamentele rechten, zoals woonrecht, verblijfsrecht en levensonderhoud (Kenniscentrum, 2023). De ongelijke machtsverhouding wordt versterkt doordat zij doorgaans een aanzienlijk betere toegang hebben tot essentiële hulpbronnen zoals informatie, kennis, financiële en andere middelen.

Machtverschillen gaan vaak gepaard met het gegeven dat iemand geconfronteerd met een andere partij die initiatief neemt (iemand die een overheid tegenover zich ziet die een besluit heeft genomen

die haar situatie wijzigt, iemand die zich geconfronteerd ziet met een overheid die haar als verdachte aanmerkt, iemand wier verhuurder een uithuiszetting probeert te realiseren, iemand die geconfronteerd wordt met het voornemen om zijn of haar kinderen uit huis te laten plaatsen).

Onderzoek naar de effecten van deze machtsverschillen draagt bij aan inzicht in ongelijkheden die de toegang tot het recht belemmeren. Dat helpt beleid te formuleren dat de menselijke maat vooropstelt, in plaats van een procedureel-juridische benadering. Het onderzoek binnen dit onderzoeksprogramma legt daarom een accent op de effecten van deze machtsverschillen.

5. Zwaartepunten in kwaliteit

Kwaliteit van rechtsbijstand is een rijk en multispectraal begrip, dat vanuit verschillende perspectieven in het stelsel een andere invulling krijgt (Kenniscentrum Stelsel Gesubsidieerde Rechtsbijstand, 2025e). Van de brede set aan criteria voor goede rechtsbijstand die vanuit het perspectief van het stelsel gelden, is een selectie toepasselijk voor rechtshulp, mediation, advocatuur, samenleving en rechtzoekende mensen (Kenniscentrum Stelsel Gesubsidieerde Rechtsbijstand, n.n.g.). De ervaringen van rechtzoekende met aspecten van dienstverlening, procedurele rechtvaardigheid, en uitkomstrechtvaardigheid, spelen hier een rol (Kenniscentrum Stelsel Gesubsidieerde Rechtsbijstand, 2025i), maar het kwaliteitsbegrip is veel breder.

Rechtsbijstand is een voorbeeld van wat economen een "geloofsgoed" ("*credence good*") noemen: mensen weten vooraf niet precies wat een rechtsbijstandsverlener gaat doen, ze weten niet wat het resultaat gaat zijn, ze zijn niet optimaal in staat om vooraf de kwaliteit in te schatten, of deze gaandeweg te beoordelen, en ze weten vooraf niet wat precies de kosten gaan zijn (dit laatste punt speelt in versterkt mindere mate met betrekking tot gesubsidieerde rechtsbijstand, maar er is wel zoiets als een resultaatsbeoordeling). Het omvat daarom niet zozeer de directe vraag wat mensen van hun rechtsbijstandsverlener vonden, maar richt zich op door eerder onderzoek geïdentificeerde criteria.

Vanuit het perspectief van rechtzoekende mensen kent het eerder onderzochte kwaliteitsconcept verschillende zwaartepunten gedurende de verschillende stadia van hun routes door het recht. De criteria voor goede rechtsbijstand die gelden vanuit dit perspectief variëren en zijn afhankelijk van verschillende factoren die in de persoon en in de omgeving liggen. Zo zal iemand die een advocaat inschakelt om een autoverkoper te dwingen tot reparatie andere accenten leggen dan iemand die een strafpiketadvocaat toegewezen krijgt. Rechtshulpdiensten gericht op het informeren over algemene rechten en plichten zullen door mensen langs andere kwaliteitscriteria worden beoordeeld dan rechtshulpdiensten die ook enig contact met de andere partij inhouden. De werking van de eerder gevonden kwaliteitscriteria voor mensen in verschillende situaties is nog niet systematisch onderzocht. Het onderzoek binnen dit onderzoeksprogramma legt daarom een accent op de zwaartepunten in kwaliteit vanuit het perspectief van rechtzoekende mensen.

Bijlage I Behoeften, gedrag en factoren die dit beïnvloeden

Eén van de pijlers van mensgericht recht is het centraal stellen van behoeften van mensen bij het ontwerpen, organiseren, en leveren van toegang tot het recht en rechtsbijstand. Door onderzoek verkregen inzichten in en gegevens over deze behoeften, en wat effectief is, zijn daarvoor essentieel (OECD, 2021).

De behoeften van mensen met een juridisch probleem in relatie tot rechtsbijstand zijn uiteenlopend. Enerzijds gaat het om hele directe behoeften, zoals ingeval van rechtsbescherming tegen een overheid die een uitkering wil verlagen, hulp bij het voorkomen dat iemand op straat komt te staan, hulp bij het vinden van een oplossing in een verstoorde relatie met een buur, het waarborgen van een eerlijk proces en resultaat bij een vergunningsaanvraag, het waarborgen van rechten die iemand heeft als verdachte, of hulp bij het voorkomen van onrechtmatig ontslag. Maar het betreft bijvoorbeeld ook meer onderliggende behoeften in relatie tot uitkomsten, waaronder zaken als erkenning, gehoord worden, een verklaring krijgen, en een rechtvaardige procedure ervaren. Dit zijn alle breed onderzochte behoeften waarbij een rol voor rechtsbijstand bestaat. Binnen het stelsel valt bovendien ook te denken aan heldere uitleg en informatie die een handelingsperspectief bieden (of kunnen leiden tot berusting), snelle doorgeleiding naar een sociaal advocaat of mediator, en voldoende aanbod van professionals die iemand kunnen helpen. Inzicht in behoeften van mensen helpt het stelsel en de rechtsbijstandsverlening meer mensgericht te maken.

Behoeften van mensen met een juridisch probleem zijn uitgebreid onderzocht (Burnett et al., 2023).⁷ Onder andere behoeften aan informatie, advies, handelingsperspectieven, rechtshulpverleners, advocaten, mediators en andere hulpactoren zijn door de wereldwijde bevolkingsonderzoeken in kaart gebracht (Barendrecht et al., 2012). Deze literatuur onderzoekt vaak de behoefte als de meer geobjectiverde noodzaak van rechtsbijstand en onderzoekt vraag als het rechtzoekend gedrag van mensen in hun actieve zoektocht naar rechtsbijstand en recht (Genn, 1999; Currie, 2007; Pleasence et al., 2013; Sandefur, 2014).

Een andere, meer recente, manier om behoeften te onderzoeken, hangt samen met het juridisch (on)vermogen van mensen, dat rechtsbijstand mogelijk noodzakelijk maakt om een juridisch probleem passend op te lossen. Deze manier om behoeften te onderzoeken kijkt naar de mate waarin juridische problemen niet worden opgelost doordat er geen passende hulp beschikbaar is (OECD/Open Society Foundations, 2019).⁸ Andere behoeften zijn meer achterliggend, zoals goed onderzocht binnen de literaturen over herstelrecht (Menkel-Meadow, 2007), probleemoplossende geschilbeslechting (Berman & Feinbalt, 2015), procedurele rechtvaardigheid (Tyler, 2006), empirische rechtvaardigheidsstudies (Konow, 2003), en uitkomsten binnen het recht (Verdonschot, 2013). Een bredere kijk op kwaliteit van rechtsbijstand integreert ook dergelijke achterliggende behoeften (Kenniscentrum Stelsel Gesubsidieerde Rechtsbijstand, 2025e).

Naast inzicht in behoeften is goed inzicht in het **gedrag van mensen met een juridisch probleem** belangrijk, en in hoe mensen interacteren met voorzieningen in het stelsel (OECD, 2021). Het gedrag van mensen met een juridisch probleem is ook een aspect dat bevolkingsonderzoeken tot op zekere hoogte in kaart brengen, en soms ook iets specifiek op kleinere schaal onderzocht is.⁹ Nederland kent een sterke traditie van bevolkingsonderzoek naar het gedrag van mensen wanneer zij een

⁸ In de literatuur wordt hiervoor gewerkt met het concept van "unmet legal need".

⁹ Zie voor een overzicht bijvoorbeeld [Publications - Hiil](#).

juridisch probleem ervaren, vooral via de periodieke Geschilbeslechtingdelta-onderzoeken. Deze onderzoeken bieden tot op zekere hoogte ook een beeld van de groep mensen die in aanmerking komen voor gesubsidieerde rechtsbijstand (Hoeksta & Teeuwen, 2023). Zoals ook blijkt uit de cijfers van de Raad voor Rechtsbijstand (hierna: Raad), doen juridische problemen zich met name voor in belangrijke relaties (onder meer binnen het gezin, de bredere familie, met burens, werkgevers, verhuurders, of de overheid) en rondom verscheidene transacties en impactvolle levensgebeurtenissen zoals aankopen, inkomen, huwelijk, en overlijden (Raad voor Rechtsbijstand, 2024).

Voor mensen met een juridisch probleem zijn verschillende actoren, bronnen van informatie en advies, of meer actiegerichte hulp beschikbaar binnen het stelsel (Ter Voert & Hoekstra, 2020). Binnen het stelsel van gesubsidieerde rechtsbijstand kunnen mensen terecht voor online (interactieve) informatie, rechtshulp, rechtsbijstand en mediation, en buiten het stelsel ook bij bijvoorbeeld sociaal raadslieden en rechtswinkels. Verschillende procedures (bezwaarprocedures, mediationprocedures, rechtspraakprocedures, procedures bij geschillencommissies, etc.) staan mensen ter beschikking voor hun juridisch probleem, of mensen worden door een andere partij in een dergelijke procedure betrokken (Kenniscentrum Stelsel Gesubsidieerde Rechtsbijstand, 2025a).

In de zoektocht naar bescherming of een oplossing bestaan veel **factoren die het gedrag van mensen met een juridisch probleem beïnvloeden** (OECD, 2021). Dat kunnen factoren zijn die liggen binnen mensen zelf, zoals het herkennen van een probleem als een juridisch probleem, de vaardigheden van mensen, het vertrouwen dat mensen hebben in zichzelf, maar ook aspecten als ervaren ernst, schaamte, en gepercipieerde kosten. Andere factoren zijn extern, zoals het aanbod van en bekendheid met specifieke hulpactoren en informatiebronnen, het netwerk waarin mensen zich bewegen en de procedures en actoren daarin waar mensen mee te maken krijgen. Onderzoek genereerde al inzicht in de in persoon gelegen factoren die het rechtzoekend gedrag van mensen beïnvloeden. Mensen met juridische problemen herkennen dat niet vanzelfsprekend als zodanig, hetgeen soms resulteert in het achterwege blijven van actie (Genn, 1999). Mogelijk is ook dat de ervaren ernst van juridische problemen in sommige gevallen niet van dien aard is, dat mensen actie ondernemen (denk aan incidentele overlast die burens van elkaar kunnen ervaren). Andere relevante psychologische concepten bij het omgaan met juridische problemen zijn onder andere *legal capability* (Pleasence et al., 2014); Pleasence & Balmer, 2019), *legal confidence* (Pleasence & Balmer, 2019) en (*subjective*) *legal empowerment* (Porter, 2016; Pleasence & Balmer, 2019). Deze concepten stellen alle de mens centraal, en dan met name wat ze kunnen (Sandefur & Burnett, 2024),¹⁰ wat ze denken te kunnen doen (Pleasence & Balmer, 2019),¹¹ en het gevoel van grip dat mensen hebben (Porter, 2016; Pleasence & Balmer, 2019).¹² Ze geven daarom een perspectief dat aanvullend is aan het meer klassieke beleidsperspectief waarbij uit wordt gegaan dat de juiste kennis leidt tot de juiste daden (Bovens et al., 2017). Breder spelen factoren als het economisch, sociaal en cultureel (waaronder begrepen institutioneel) kapitaal van mensen (Bourdieu, 1986).

¹⁰ Het omvat de capaciteit om juridische problemen effectief aan te pakken. Dit betekent dat iemand niet alleen kennis dient te hebben van de geldende wetten en regels, maar ook om het vermogen om deze kennis toe te passen.

¹¹ Bezit van kennis en vaardigheden is niet voldoende als het zelfvertrouwen om deze kennis en vaardigheden toe te passen ontbreekt. Het geloof in eigen kunnen zorgt ervoor dat mensen actie ondernemen. Dit betekent dat een hoger juridisch zelfvertrouwen stimuleert het benutten van het aanwezige juridisch vermogen.

¹² Het beschrijft het gevoel van regie dat iemand ervaart over zijn situatie. De mate van empowerment is vaak een uitkomst van zowel het juridisch vermogen en het juridisch zelfvertrouwen dat iemand bezit. Succesvolle ervaringen met het oplossen van juridische problemen kunnen dit gevoel van empowerment verder versterken, wat op zijn beurt weer een drijfveer kan zijn voor toekomstig gedrag.

De ervaren grip en het vermogen om juridische problemen aan te pakken zijn naast factoren gelegen in de persoon ook afhankelijk van de omgeving waarin de persoon zich begeeft. Externe elementen faciliteren, belemmeren en sturen gedrag. Eerder onderzoek benadrukt het belang van een voorspelbare en navigeerbare omgeving, en de beschikbaarheid van voldoende middelen om burgers in staat te stellen regie te voeren (Tiemeijer et al., 2023). Het juridische – en bredere bureaucratische – domein kenmerkt zich bovendien door een complex samenspel van regels, procedures en menselijke handelingen. Deze complexiteit resulteert soms in het achterwege blijven van actie (Tiemeijer et al., 2023). Mensen zijn niet altijd in staat tot het (in grote mate) zelf aanpakken van een probleem of het zelf hulp organiseren, in de mate waarin de overheid dat soms van hen verwacht (Bovens et al. 2017, Tiemeijer et al., 2023; Kenniscentrum Stelsel Gesubsidieerde Rechtsbijstand, 2023)

Het onderzoek binnen dit onderzoeksprogramma richt zich op het in beeld brengen van de behoeften van mensen, hun rechtzoekend gedrag, en de factoren die dit gedrag sturen. Inzichten hierin **informerend het stelsel van gesubsidieerde rechtsbijstand** over hoe de werking bestendig en verder geoptimaliseerd kan worden.

Binnen het kader van dit onderzoeksprogramma voert het Kenniscentrum onderzoeken uit die meer verdiepend inzicht bieden in deze drie aspecten en in hun onderlinge samenhang. Jaarlijks stelt het Kenniscentrum een jaarplan op, met een nadere specificatie van een reeks onderzoeken dat het Kenniscentrum dat jaar uitvoert. Deze onderzoeken focussen telkens op één of meerdere deelgebieden binnen het stelsel. Het stelsel is er immers voor een brede waaier aan mensen, en juridische problemen, en kent met nuldelijns voorzieningen, rechtshulp, advocatuur en mediation tevens een breed palet aan rechtsbijstand.

Bibliografie

- Barendrecht, M. (2009). Understanding the market for justice. Available at SSRN: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1416841.
- Barendrecht, M., Gramatikov, M., Porter, R., & Verdonschot, J.H. (2012). Towards basic justice care for everyone: Challenges and promising approaches. Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2229686>.
- Berman, G., & Feinbalt, J. (2015). *Good courts: The case for problem-solving justice* (8 ed.). Quid Pro Books.
- Bhabha, F. (2007). Institutionalizing Access-to-Justice: Judicial Legislative and Grassroots Dimensions. *Queen's Law Journal*, 33, 139.
- Bourdieu, P. (1986). The Forms of Capital. In J. Richardson, *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education* (pp. 241-258). New York: Greenwood Press.
- Bovens, M., Keizer, A., & Tiemeijer, W. (2017). *Weten is nog geen doen: een realistisch perspectief op redzaamheid* (Vol. Rapporten aan de Regering 97). Den Haag: Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid.
- Burnett, M., Sandefur, R., & Dos Santos Drummond, J. (2023). People-Centered Access to Justice Research: A Global Perspective. *Justice Data Observatory*.
- Cappelletti, M., & Garth, B. (1977). Access to justice: the newest wave in the worldwide movement to make rights effective. *Buffalo Law Review*, 27, 181.
- Currie, A. (2007). The legal problems of everyday life: the nature, extent and consequences of justiciable problems experienced by Canadians.
- Farrow, T. (2013). What is access to justice. *Osgoode Hall Law Journal*, 51, 957.
- Farrow, T. (2024). Access to justice and the legal profession: Three questions. 42 *The advocates journal No 4*, 6-11.
- Genn, H. (1999). *Paths to Justice: What people do and think about going to law*. Bloomsbury Publishing.
- Government of Canada, Department of Justice, Electronic Communications. (2021). *The Canadian Legal Problems Survey*. <https://www.justice.gc.ca/eng/rp-pr/jr/survey-enquete.html>
- Hague Institute for the Innovation of Law. (2020). *Justice Needs and Satisfaction in The Hague*. HiiL.
- Hoekstra, M., & Teeuwen, G. (2023). Drempels in de toegang tot het recht. WODC.
- Kenniscentrum Stelsel Gesubsidieerde Rechtsbijstand (2023). Evaluatie Regeling Adviestoevoeging Zelfredzaamheid. *Kenniscentrum Stelsel Gesubsidieerde Rechtsbijstand*.

- Kenniscentrum Stelsel Gesubsidieerde Rechtsbijstand (2024). *Jonge sociaal advocaten verlaten steeds vaker het vak. Dreigend tekort voor meest kwetsbare mensen*. Opgehaald van Raad voor Rechtsbijstand: <https://www.raadvoorrechtsbijstand.org/actueel/nieuws/2024/jonge-sociaal-advocaten-verlaten-steads/>.
- Kenniscentrum Stelsel Gesubsidieerde Rechtsbijstand (2025a). Afgebroken routes. *Kenniscentrum Stelsel Gesubsidieerde Rechtsbijstand*. Opgehaald van <https://www.raadvoorrechtsbijstand.org/kenniscentrum/projecten/afgebroken-routes/>.
- Kenniscentrum Stelsel Gesubsidieerde Rechtsbijstand (2025b). Drijfveren in het stelsel. *Kenniscentrum Stelsel Gesubsidieerde Rechtsbijstand*. Opgehaald van <https://www.raadvoorrechtsbijstand.org/kenniscentrum/projecten/drijfveren/>.
- Kenniscentrum Stelsel Gesubsidieerde Rechtsbijstand (2025c). Entry onderzoek onder advocaten. *Kenniscentrum Stelsel Gesubsidieerde Rechtsbijstand*. Opgehaald van <https://www.raadvoorrechtsbijstand.org/kenniscentrum/projecten/entry-exit/>.
- Kenniscentrum Stelsel Gesubsidieerde Rechtsbijstand (2025d). Nulmeting Rechts- en Wetwinkels. *Kenniscentrum Stelsel Gesubsidieerde Rechtsbijstand*. Opgehaald van <https://www.raadvoorrechtsbijstand.org/kenniscentrum/projecten/rechtswinkels/>.
- Kenniscentrum Stelsel Gesubsidieerde Rechtsbijstand (2025e). Perspectieven op goede rechtsbijstand in het stelsel van gesubsidieerde rechtsbijstand. *Kenniscentrum Stelsel Gesubsidieerde Rechtsbijstand*. Opgehaald van <https://www.raadvoorrechtsbijstand.org/kenniscentrum/projecten/perspectieven-goede-rechtsbijstand/>.
- Kenniscentrum Stelsel Gesubsidieerde Rechtsbijstand (2025f). Pilot Huurrecht Amsterdam. *Kenniscentrum Stelsel Gesubsidieerde Rechtsbijstand*. Opgehaald van <https://www.raadvoorrechtsbijstand.org/kenniscentrum/projecten/pilot-huurrecht/>.
- Kenniscentrum Stelsel Gesubsidieerde Rechtsbijstand (2025g). Van potentieel naar praktijk. *Kenniscentrum Stelsel Gesubsidieerde Rechtsbijstand*. Opgehaald van <https://www.raadvoorrechtsbijstand.org/kenniscentrum/projecten/subsidieregeling-beroepsopleiding/>.
- Kenniscentrum Stelsel Gesubsidieerde Rechtsbijstand (2025h). Verdienvermogen Sociaal Advocatenkantoren. *Kenniscentrum Stelsel Gesubsidieerde Rechtsbijstand*. Opgehaald van <https://www.raadvoorrechtsbijstand.org/kenniscentrum/projecten/verdienvermogen/>.
- Kenniscentrum Stelsel Gesubsidieerde Rechtsbijstand (2025i). Feedback loops for the legal aid system. Structural, longitudinal monitoring of experiences. *International Legal aid Group*.
- Kenniscentrum Stelsel Gesubsidieerde Rechtsbijstand (nog niet gepubliceerd). Perspectieven op goede rechtsbijstand in het stelsel van gesubsidieerde rechtsbijstand II. *Kenniscentrum Stelsel Gesubsidieerde Rechtsbijstand*.
- Konow, J. (2003). Which is the fairest one of all? A positive analysis of justice theories. *Journal of economic literature* 41(4), 118-1239.

- Legal Services Board. (2020). Legal Needs of Individuals in England and Wales. In the Legal Services Board & The Law Society, *Summary report 2019/20*. Opgehaald van <https://legalservicesboard.org.uk/wp-content/uploads/2020/01/Legal-Needs-of-Individuals-Summary-Report-Final-January-2020.pdf>
- Legal Services Corporation. (2022). *The Justice Gap: The Unmet Civil Legal Need for Low-Income Americans*. Legal Service Corporation. Opgehaald van <https://justicegap.lsc.gov/resource/2022-justice-gap-report/#:~:text=The%202022%20Justice%20Gap%20Study,any%20or%20enough%20legal%20help>.
- Menkel-Meadow, C. (2007). Restorative justice: What is it and does it work? *Annu. Rev. Law Soc. Sci.*, 3(1), 161-187.
- Moorhead, R., & Sherr, A. (2002). An anatomy of access: Evaluating entry, initial advice and signposting using model clients. *Legal Services Research Centre*.
- OECD. (2021). *OECD Framework and Good Practice Principles for People-Centred Justice*. OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/cdc3bde7-en>.
- OECD/Open Society Foundations. (2019). *Legal Needs Surveys and Acces to Justice*. OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/g2g9a36c-en>.
- Panteia. (2022). *De arbeidsmarkt voor de Sociale Advocatuur*. Zoetermeer: Panteia.
- Pleasence, P., Balmer, N., & Sandefur, R. (2013). Paths to justice: a past, present and future roadmap. *UCL Centre for Emperical Legal Studies*.
- Pleasence, P., Courmarellos, C., Forell, S., McDonald, H., & Mulherin, G. (2014). Reshaping Legal Assistance Services: Building on the Evidence Base. *Law and Justice Foundation of New South Wales*.
- Pleasence, P., & Balmer, N. (2019). Development of a General Legal Confidence Scale: A First Implementation of the Rasch Measurement Model in Empirical Legal Studies. *Journal of Empirical Legal Studies*, 16(1), 143-174.
- Pleasence, P., & Balmer, N. (2019). Justice & the Capability to Function in Society. *Daedalus*, 148(1), 140-149.
- Porter, R. (2016). Subjective legal empowerment: A measure of legal empowerment through the subjective perceptions of individuals.
- Raad voor Rechtsbijstand. (2024). *Jaarverslag 2024: Recht vinden*. Opgehaald van Raad voor rechtsbijstand: <https://jaarverslag.raadvorrechtsbijstand.org/2024/>
- Rhode, D. (2004). *Access to justice*. Oxford University Press.
- Sandefur, R. (2014). Accessing justice in the contemporary USA: Findings from the community needs and services study. *Available at SSRN 2478040*.
- Sandefur, R., & Burnett, M. (2024). Building Successful Justice Worker Programs; Emerging Insights from Research and Practice. *Alaska L. Rev.*, 41, 23.
- Statistics South Africa. (2023). *Governance, Public Safety, and Justice Survey GPSJS 2022/23*. <https://www.statssa.gov.za/publications/P0340/P03402023.pdf>

- Surveys and evaluations | Legal Aid BC. (2023). <https://legalaid.bc.ca/about/evaluations>.
- Tahzib-Lie, B. (2025). Justice Action Coalition Statement at SDG16 Conference 2025. New York City.
- Ter Voert, M., & Hoekstra, M. (2020). *Geschildbeslechtingdelta 2019; Over verloop en afloop van (potentieel) juridische problemen van burgers*. WODC.
- The Task Force on Justice. (2019). *Justice for all*.
- Tiemeijer, W., Bovens, M., & Keizer, A. (2023). *Grip: Het maatschappelijke belang van persoonlijke controle*. Den Haag: Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid.
- Tyler, T. (2006). *Why people obey the law*. Princeton university press.
- Verdonschot, J.H. (2013). Sharing rules that work: Developing law as practical and concrete guidelines for fair sharing. *Wolf Legal Publishers*.

kenniscentrum
stelsel gesubsidieerde rechtsbijstand

Contact

Mr.dr. Jin Ho Verdonschot

Chief Science Officer

Kenniscentrum Stelsel Gesubsidieerde Rechtsbijstand

JH.Verdonschot@rvr.org

Kenniscentrum@rvr.org